

O'ZBEK XALQ LATIFALARI VA ULARNING INGLIZ TILIGA TARJIMALARI

Umaraliyeva Dildora Taxirjanovna

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi "Chet tillar" kafedrası o'qituvchi-stajyor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7195865>

Annotasiya. Maqolada sharq xalqlari og'zaki ijodini tadqiq etish qiyosiy xalq latifalari kundan-kunga rivojlanib borayotgan muhim yo'nalishlardan biri ekanligi, bu borada tadqiqotch sifatidagi faoliyati, uning o'zbek va ingliz tillarida amalga oshirgan latifalarining tarjimalari, yaratgan ilmiy tadqiqotlarining mazmun-mohiyati, mundariyasi, tuzilishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Latifa, fol'klor, tarjimon, tadqiqotchi, epos, turk eposi, doston, baxshi.

УЗБЕКСКИЕ НАРОДНЫЕ АНЕКДОТЫ И ИХ ПЕРЕВОДЫ НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация. В статье изучение устного творчества народов Востока является одним из важных направлений, в котором день ото дня развиваются сравнительно-народные анекдоты, его деятельность как исследователя в этом отношении, переводы его анекдотов на Были обсуждены узбекский и английский языки, сущность его научных исследований, содержание, структура.

Ключевые слова: Латифа, фольклор, переводчик, исследователь, эпос, тюркский эпос, эпос, бахши.

UZBEK FOLK ANECDOTES AND THEIR TRANSLATIONS INTO ENGLISH

Abstract. In the article, the study of the oral creativity of the peoples of the East is one of the important directions in which comparative folk anecdotes are developing day by day, his activity as a researcher in this regard, the translations of his anecdotes in Uzbek and English languages, and the essence of his scientific research. , content, structure were discussed.

Key words: Latifa, folklore, translator, researcher, epic, Turkish epic, epic, bakhshi.

KIRISH

Har bir xalqning o'ziga xos odatlari, tarixiy xususiyatlari, mentaliteti bo'lib, ular ko'pincha masxara qilinadigan narsaga aylanadi. Rus hazillarida ko'pincha folklor va ertak qahramonlari paydo bo'ladi. Faqat Kolobok haqida biz juda ko'p kulgili hikoyalar bilan chiqdik. Masalan, inglizlar qirollik oilasidagi ba'zi voqealar haqida hazil qilishni yaxshi ko'radilar.

Ingliz tilidagi hazilni tushunish uchun siz nafaqat tilni bilishingiz, balki xalqning tarixi, madaniyati va turmush tarzi haqida biroz tasavvurga ega bo'lishingiz kerak. E'tibor bering, ingliz tilidagi "anekdot" so'zining o'zi anekdot emas, balki hazil. Anekdot rus tiliga "qisqa hikoya, hayotdan bir voqea" deb tarjima qilingan.

Ingliz hazillari ko'pincha so'z o'yinlariga asoslanadi. Shuning uchun, rus tiliga so'zma-so'z tarjimasi bilan bunday latifalar umuman kulgili ko'rinmaydi. Ammo tilni munosib darajada biladiganlar ko'pincha qiziqarli og'zaki so'zlarni o'zlari chiqaradilar. Hazil jonli muloqotning o'zgarmas qismidir.

TADQIQOT METODI VA METODOLOGIYASI

Vaziyatni o'ziga xos hazil bilan bartaraf etish qobiliyati hatto qaysidir ma'noda iste'dod deb hisoblanadi. Agar sizga chet tilida improvizatsiya qilish qiyin bo'lsa, unda siz shunchaki qiziqarli ingliz hazillarini yodlashga harakat qilishingiz mumkin. Hazillar ham aforizm va iqtiboslar kabi so'z boyligini kengaytiradi, millat mentalitetiga xos xususiyatlarni idrok etishga yordam beradi. Shunday ekan tillar bir biridan so'z olish orqali boiydi, sayqallanadi va

go'zallashadi. Tildan tilga so'z ko'chishi bugungi kunimizning inkor etib bo'lmaydigan lisoniy haqiqatiga aylanib ulgurdi desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz. Tarjimada metonimiya tarjimasi har doim tadqiq qilishni talab qiluvchi tarjimashunoslik masalalaridan biri bo'lib kelgan. Metonimiya ancha murakkab ma'no ko'chish hodisasi hisoblanib, ayni zamonda ham tilshunoslarni ham, tarjimonlarning diqqatini tortmoqda. Bu ma'no ko'chishiga tilshunoslar ko'p ma'noli so'zlardagi semema va semalarning xarakterli xususiyatlarini ochish, ko'chma ma'no hosil qiluvchi hodisalar tahlili nuqtai nazaridan yondashsalar, adabiyotshunoslar esa polisematik so'zlardagi tasvirning turli vositalar (o'xshatish, sifatlash, majoz, istiyora)ni yuzaga keltiruvchi omillar deb bilishadi. Har ikkala yo'nalishda ham maqsad bitta, u ham bo'lsa, so'zlarning ko'p ma'noligi va undagi uslubiy imkoniyatlarni o'rganishdir. So'zning ko'p ma'noligini o'rganish, avvalo, leksik uslubiyat uchun muhim ro'l o'ynaydi. Chunki, bir so'zning o'zida turli xil ma'noning bo'lishi uchun og'zaki va yozma nutqda qo'llash uslubiy bo'yog'iga, ma'nosiga e'tibor berishni talab qiladi. Shu boisdan ma'no ko'chish ham sinonimiya, omonimiya va boshqa leksik vositalar singari hazil, mutoyiba, kulgi va turli so'z o'yinlarini yuzaga keltiradi. Bunday paytlarda so'zning o'z va ko'chma ma'nosi to'qnashtiriladi, natijada kutilmagan yangi ma'no hosil bo'ladi. So'zlarning ana shu nozik ma'no ottenkalari badiiy adabiyotda muhim tasviriy vosita sifatida keng qo'llaniladi. Mamlakatimizda zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning ilg'or uslublarini joriy etish, xorijiy tillarni puxta o'zlashtirgan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish, sohada xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit va imkoniyatlar yaratilmoqda. Shuningdek bir tilni o'rganish jarayonida o'z ona tilisi bilan bir qatorda qiyoslab chog'ishtirib o'rganish yangi o'rganilayotgan xorijiy tilning grammatik tomonini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

TADQIQOT NATIJASI VA MUHOKAMA

Ingliz va o'zbek tillarini qiyoslab o'rganish bo'yicha bir qancha nazariy va amaliy ishlarni amalga oshirgan tilshunos olimlardan J.Bo'ronovni keltirishimiz mumkin. Uning takidlashicha, qiyosiy tipologiya umumiy lingvistik tipologiyaning bir qismi bo'lib, "u ikki yoki undan ortiq aniq tillar sistemalarini, tillardagi ma'lum kategoriyalarni deduktiv ravishda alohida o'rganadi, tillar sistemalaridagi lingvistik hodisalarni bir biri bilan taqqoslab, umumiy tipologik qoida va qonunlar yaratadi. Ikki til sistemasini ikki yoqlama qiyoslashda har bir qiyoslanayotgan til sistemasining bayon etilgan material alohida- alohida qiyoslanadi. Har bir qatlam birligining o'ziga xos xususiyati, boshqa qatlamdagi birliklarning o'zoro aloqalari hisobga olinadi". Qiyosiy tipologiya harakterologiya hamda universal grammatika kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Bu yo'nalishning har ikkalasi ham tillarni qiyoslash bilan shug'ullanadi. Biroq ularning farqli va o'xshash tarflari ham mavjud bo'lib harakterologiya tillardagi faqat bir qatlamlarni taqqoslaydi, universal grammatika esa tillarni taqqoslashda grammatik vositalardan tashqari leksik vositalarni ham inobatga oladi. Metonimiya ingliz tiliga ham grek tili orqali kirib kelgan bo'lib, "a change of name" ya'ni "nomni almashtirish" degan ma'noni anglatadi va bu o'zbek tilida metonimiyaga berilgan tarif bilan bir xil. Bu ularning birinchi o'xshash tarafi. Metonimiya biron bir narsaga to'g'ridan to'g'ri ishora qilish bilan bir qatorda, ishora qilinayotgan maxsus narsani ham ang'lata oladi. Masalan: "skirt" (yubka) ayolga ishora qiladi. Metonimiyaning ishora qilinayotgan narsa bilan o'sha narsani atash o'zbek tilida juda ko'p uchraydi. Masalan: "Xonaga mo'ylov kirib keldi." Misolida xuddi ingliz tilidagi misol "skirt" "yubka" o'sha ayolni kiygan kiyimiga ishora qilib, butun bir ayol kishini nazarda tutilgan vao'zbek tilida berilgan misoldagi mo'ylov shu xususiyatga ega kishini anglatyapdi.

Yillararo, davrlararo ularning yangilari yaratilib turgan, eskilarining — jonli muomalada, tilda mavjudlarining ma'no doirasi kengayib yoki torayib borgan. Hatto ularning muayyan qismi unutilib ketgan. Maqollar ko'p asrlik hayotiy tajribalar, doimiy kundalik kuzatishlar xulosasini tugal fikr tarzida qat'iy qutbiylikda ifodalar ekan, ularda har bir so'zning ma'no xilma-xilligi, iboralarning turg'unligi, shakliy barqarorlik ustunlik qiladi. Ammo qo'llanish o'rniga qarab ularning ma'no doirasi doimiy ravishda kengayib boradi. Shuning uchun ham maqoldagi har bir so'zga alohida e'tibor berish kerak. Ularda shunday so'zlar borki, bu so'zlar tarixan butunlay boshqa ma'nolarni anglatgan. Bundan tashqari har bir millatning o'z diniy e'tiqodi, yashash uslubi, madaniyati, dunyoqarashi borki, ular folklorshunoslikda o'rganiladigan maqollarda qisman o'z aksini topadi. O'zbek xalqining sevimli qahramoni Xo'ja Nasriddin afandining fazilatlarini ko'p. Bu qahramonning o'ta bilag'onligi, topqirligi, so'zamolligi, epchilligi, sofdilligi, odilligi, dadilligi, mardligi, tantiligi tillarda doston! Janobi Afandi nafaqat o'zbek, usmonli turk, ozarbayjon, qozoq, turkman, qirg'iz, qoraqalpoq, tatar, boshqird, uyg'ur va boshqa turkiy xalqlar, balki fors, tojik, yunon, arab, bolgar, serb va boshqa turkiy bo'lmagan xalqlarda ham yashovchanu kurashchan qahramon hisoblanadi. Afandiga xos fazilatlardan biri, hatto birlamchisi – bu, shak-shubhasiz, topqirlikdir. Chunki afandi latifasi o'z tabiatiga ko'ra topqirlikning eng yorqin ko'rinishi, yaqqol namoyishidir. “Bilgan topib gapirar, bilmagan – qopib” deganlaridek, Afandichalik mos so'zni topib gapirish, ishning ko'zini topib qilish chinakam san'at hisoblanadi.

XULOSA

Har qanday sohada yangi g'oyani topish, kashfiyot qilish eng qiyin hamda eng qadrlil ish sanaladi. Xo'ja Nasriddinning latifalarini o'qigan yo eshitgan odamning yuziga kulgi taralib, Afandining topqirligiga “E, qoyil!” deb tan berishi bejiz emas. Keyingi yetmish yetti yil mobaynida afandi latifalari o'zimizda jami to'qqiz marotaba nashr etilgan bo'lib, shulardan yettinchisi va eng to'lasini – 1990 yili chop etilgan “Afandi latifalari” to'plamiga ajoyib olim Bahodir Sarimsoqov yozgan muxtasar so'zboshi “Hamisha hozirjavob janr” deb atalgan. Latifaga berilgan eng qisqa ta'rif bu! Kamina latifaga “Hamisha topqir janr” deya ta'rif berishni istardim. Sababi, hozirjavob so'zi izohli lug'atda “berilgan savolga, luqmaga darrov, ko'p o'ylamasdan javob bera oladigan, kerakli so'z va gapni darrov topa biladigan” deya sharhlangan. To'g'ri, Afandi hozirjavob, ya'ni gap-so'zga usta, lekin u ish-amalga ham usta-da. Afandi aravani quruq olib qochmaydi, balki amalga ko'rsatadi, ya'ni faqat gapni emas, ishni ham qoyil qiladi. Xo'ja Nasriddin afandidek jahon adabiyo-tidagi benazir qahramonni yaratgan topqir-topag'on-topaloq-toparman xalq “Topdim! (Evriska!)” deya xitob qilsa arziydi.

REFERENCES

1. "O'zbek xalq maqollari" T.Mirzayev, A. Musaqllov. Toshkent(2005).
2. J.Raymond "Naprijonnost v poslovitsah" Zapadny folklor. 1956
3. <https://en.wikipedia.org/wiki/Proverb>
4. Makhmatkulov, K., Gaziyeva, S., & Ashirova, M. (2020). LANGUAGE INTERFERENCE IN UZBEK AND ENGLISH. International Journal for Innovative Engineering and Management Research A Peer Reviewed Open Access International Journal, 09(09), 198-201
5. Usmonova, G. (2020). Borrowings of English vocabulary and their distinctive features. Экономика и социум, 72(5), 98-100.

